

12. Habermas J. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz // Habermas J., Luhman N. Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie? – Frankfurt a. M., 1971. – S. 137.

Modern bioethics as an ideological concept has been analyzed in the paper. Humanistic and value principles of the science, its practical orientation have been studied. Bioethics is considered as post non-classical science and normative-value system aiming at harmonising the relations in the “man-nature-science” frame.

The study seeks to examine the complex ethical dilemmas of health preservation, humanity and the environment well-being under conditions of heavy biomedical technologies application. It was found that bioethics belongs to post non-classical science that combines the human and scientific occupation values.

The main approaches to the definition of bioethics have been analyzed. In particular, bioethics as a world outlook, interdisciplinary science, normative ethics, communicative discourse etc. Attention is paid to the issue of environmental ethics as an important component of global bioethics.

Theoretical status and characteristics of biotic knowledge in the existing system of science have been grounded.

The peculiarities of modern science and technology, their influence on the relationship in the “man-nature” and “individual and society” frames are being explained in the context of bioethics.

Bioethics is becoming increasingly important nowadays; it forms the philosophical view of the world of modern man who understands the value of human life and health, humane treatment of animals and plants, and environmental responsibility of every person in particular and society in general. Social orientation of bioethics is manifested in the integration of values and principles of bioethics in health care, environmental protection, as well as in higher education.

Keywords: *bioethics, global bioethics, post non-classical science, the value of life, self-worth, communicative discourse, normative ethics, modern biomedical technologies, ecological liability.*

УДК 123.1: 241.13

ББК 87.7

Богдан Рохман

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ЯК НЕВІД’ЄМНИЙ БАЗИС МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена виявам багаточисельних і різноманітних форм самореалізації особистості. В них розкриваються творчі потенції людини, виявляється її свобода як нескінченна можливість. Аналізуються сучасні етичні дослідження на зазначену проблематику.

Ключові слова: *свобода, самореалізація, творчість, свободотворчість, феномен.*

У процесі безперервної зміни світу своєю діяльністю в людей виникають потреби постійної адаптації до нових умов свого буття, вони винаходять адекватні реальності вміння і навички, які необхідні для життеорієнтації за цих умов. Тим самим “ми створюємо наш світ і, діючи таким чином, стаємо істотами, котрі можуть у ньому жити й визначати його наступну трансформацію” [1, с. 76].

Ситуація перманентної зміни “світу людини” далеко не всіма сприймається як соціальне благо, важливе людське надбання. Відчуття нестабільності, яке супроводжує суспільні “мутації”, переконливо зображені у творах О. Тоффлера, Д. Белла породжує в багатьох свідків і безпосередніх учасників світових змін, почуття невпевненості, розгубленості, навіть відчаю. Їх лякають “нові види свободи”, притаманні їм незвичні проблеми та антагонізми. Цією обставиною пояснюється важливість такого компонента свободотворчості, як воля, цілеспрямованість, рішучість. “Свобода духу – не зручність, а велич, якої прагнуть і якої зрідка досягають у виснажувальній боротьбі” – застерігав А. Камю [4, с. 172]. Подібної думки був і К. Ясперс. Атестуючи суспільство свого часу як кризове, він наголошував: “втрачаючи у кризі світ”, людина має, виходячи із власних передумов, знов і знов створювати свій світ. “Перед нею відкривається вища можливість її свободи; їй належить або вхопити її, або зануритись униз” [12, с. 399]. Нарікання на те, що від людини надто багато вимагають, не допоможе, “адже лише зі способу самобуття зростає справжній вплив на обставини. Якщо я чекаю від змін обставин того, чим я можу бути, я зраджую власні можливості” [12, с. 400]. Усвідомлюючи свою

свободу, людина хоче стати тим, чим вона може й повинна стати, — ця теза, що пронизує твори К. Ясперса, цілком здатна стати гаслом сучасного руху за свободу особистості, аргументом на користь необхідності її добровільного вибору.

Мета статті полягає у дослідженні феномену свободи, концепції свободотворчості в її сучасному вигляді та врахуванні новітніх моделей світосприйняття, їх наукової рефлексії. У цьому сенні особливо показові теоретичні позиції постмодернізму, який обстоює тезу про “безрозмірність свободи”. Спростовуючи картезіанську “диктатуру розуму” і, відповідно, раціонально визначений ідеал свободи, постмодерністи разом із тим декларують свої наміри всіляко сприяти “визволенню” й самореалізації особистості, послідовно “розширювати спектр можливостей людини, усувати перешкоди на цьому емансипаторському шляху” [9, с. 56]. При цьому вони заявляють про своє намагання виявити раніше невідомі або ж не оцінені належно різноманітні шляхи розвитку людської суб’єктивності, багатовимірні сфери людської творчої активності. Однак пафос таких свободоборчих намірів нейтралізується відверто релятивістськими і нігілістичними висновками, які з неминучістю впливають із їх деконструктивістських посилянь. Насамперед ідеться про те, що заперечення можливості окремої особистості бути відповідальною — теза, яка логічно підпорядкована радикальній дискредитації абсолютів раціоналізму й гуманізму, перекреслює саму можливість вибудови нових шляхів свободи. На таке принципове заперечення працює і твердження про принципову нездатність людини протистояти могутності понадособистісних структур, неможливість визволення від “тиску влади, традиційних ціннісних регулятивів, звичайних норм, правил, соціальних залежностей” [9, с. 56].

Увесь арсенал аргументації, покликаної обґрунтувати гасло “безрозмірної свободи”, насправді обертається на апологію безвідповідальності, “втечею від свободи” (Е. Фромм). Головний урок постмодернізму — це урок наслідків свідомої нерозумності, вільної відмови від відповідальності. У такому випадку заклик до відмови від метафізичного визначення свободи обертається відмовою від свободи взагалі, що означає відмову від етичної визначеності людського життя. Людина, яка не усвідомила межі власної свободи і відповідальності, — позаетична, як справедливо наголошує Т.Л. Тульчинський. “Чим ширше зона моєї автономної (невимушеної) поведінки, тим ширше зона відповідальності, людина тим етичніша (вільніша — відповідальніша), чим ширша ця сфера...” [10, с. 41]. Така теоретична позиція “автоматично” знімає питання про свободотворчість, адже такий різновид духовної і соціальної творчості — похідне від усвідомлення свободи як вищої ціннісної ознаки особистості. Вона піддає сумніву саму можливість особистістю здійснювати невимушений, добровільний вибір, тобто бути Людиною. Погодитися з такою позицією означає розрив з усією попередньою культурою, яка утворена людством під час розбудови його свободи. Осмислення проблематики людської свободи, її вибору в контексті реалій сьогодення — теоретичне і практичне завдання.

Найскладнішою формою свободотворчості є акт самотворення, який супроводжується генерацією все нових і нових можливостей і задумів людини. Усвідомлення необхідності перетворення долі у фактор особистого життя індивіда — це і є здійснення свободи, творчість власного життя.

Вирішальну роль у процесі творчої самореалізації особистості відіграє свідома інтелектуальна активність, завдяки якій випрацьовуються уявлення про цілі свободотворчості та засоби їх досягнення.

Свободотворчість є не просто одним з важливих елементів феномену свободи, її теоретичного концепту, а і своєрідним підсумком “життя свободи”, її розгортання. Здатність до творення свободи — відмінна риса зрілої особистості, вона утворює вододіл між умінням користуватися вже наявними дарами свободи й потребою в її здійсненні. Особистість, творчість, свобода — органічні ланки справжнього духовного і соціального життя людини.

Оскільки саме поняття “творчість” нерозривно пов’язано з поняттям “нове”, проблема свободотворчості – це багато в чому питання про нові грані свободи, її інноваційні ресурси, нестандартні форми прояву свободи волі, вибору, діяльності. Вихідним пунктом процесу творення свободи є розвинута особистість, для якої свобода є природною потребою, необхідною умовою існування. Саме в креативній, цілеспрямованій діяльності проявляється духовна сутність людини, її прагнення до саморозвитку і самореалізації. Свобода діяльності – головна умова будь-якої творчості – виробничої, культурної, соціальної тощо. Акт свободотворчості є результатом взаємодії двох його складових – інтелектуального (ідеального) уявлення про бажану свободу і праксеологічну енергію, що підпорядковує її досягнення.

Мотивація свободотворчої діяльності – складний комплекс, у якому центральне місце посідає потреба у добровільному здійсненні вибору бажаної свободи, формуванні певної моделі умов, які забезпечують її реалізацію. Неабияку роль у системі цієї мотивації відіграє почуття незадоволення своїм буттям. Раціональні чуттєві пласти свободи творчої свідомості у своєму переплетенні породжують відповідальність людини, таку інтегральну якість, яка зумовлює послідовність життєвої практики індивіда на її шляху до свободи.

“Внутрішня свобода” вимагає свого втілення у “зовнішній свободі”, в утворенні комплексу суспільних свобод і гарантій, які забезпечують право особистості на саморозвиток і самореалізацію відносно незалежно від реально існуючих багатовекторних ідеологічних, соціоекономічних, політичних сил. Одна із праксеологічних функцій свободотворчості полягає в цілеспрямованому подоланні перешкод, які гальмують розгортання свободи, обмежують уже здобуті її результати. Практичне значення має також діяльність людей, спрямована на зміцнення свободи, поширене відтворення тих соціальних інститутів і відносин, котрі забезпечують уже досягнуту свободу життєдіяльності. Звичайно ж, важлива складова праксеологічної ліберології – створення обставин, адекватних новим потребам реалізації свободи, легалізація інноваційних зразків свободи творчості в різних сферах суспільного життя.

Свободотворчість – апофеоз людського духу, демонстрація його величі. Творити свободу – покликання зрілої особистості, яка органічно поєднує в собі безмежне прагнення до свободи й уміння відповідним чином організувати свою життєдіяльність.

Моральна свобода як духовно-культурний феномен є певною онтологічною конструкцією, чимось реальним, що може бути предметом присвоєння. Свобода – це стан людського духу, його можливостей. Як влучно зазначив Гете, свобода – це той прафеномен свідомості, що постає перед людиною тисячами різноманітних видів. Окрім того наголошується, що свобода – це завжди можливість, яка здатна набути конкретних форм і проявів лише завдяки людській практиці – актів свободотворчості. На перший погляд, розуміння свободи як можливості суперечить судженням про свободу як “природний стан” людини. Згадаємо бердяєвське положення про те, що свободу неможливо вивести із чогось, у ній можна лише споконвічно перебувати. Однак зазначена суперечність має діалектичний характер: свобода як одвічна характеристика людини, її “свавілля” (Достоевський) є, застосовуючи кантівську термінологію “річ у собі”, можливість прояву вольової свободи, здатність людини до самореалізації, її існування як незалежного, самодостатнього індивіда. Реалізуючи свої потенції свободи, людина тим самим утворює новий простір свого буття, у якому, своєю чергою, виникають нові можливості моральної свободи. Інакше кажучи, людина сама творить власну свободу, доводить, що вона – не лише свобода і вибір, а й творчість. Ця тріада визначає каркас її духовності, життєвого шляху, поступ людської свободи.

Свободотворчість – важливий компонент концепції і практики свободи, її буття. Творчі акти розбудови свободи – вузлові лінії міри, котрі знаменують перехід свободи від одного стану до іншого, її еволюції до вищого щабля свого прояву. За змістом сут-

ність вільного і в цьому сенсі справжнього людського буття полягає у здатності постійно змінювати як зовнішні умови свого існування, так і внутрішні підвалини власної невимушеної поведінки відповідно до поставлених цілей, життєвих цінностей та ідеалів. Момент творчості істотно визначає сенс людської свободи. Поза ним життя є ніщо інше, як рутинне існування, невиразне сіре буття, у якому панує зовнішня необхідність. Лише завдяки творчості, за її допомогою, людина розриває пута примусової обов'язковості обставин, підноситься над повсякденним існуванням, демонструє свої креативні сили, здійснює життєвий проект. Адже людина набуває якостей вільної особистості лише тоді, коли вона зорієнтована на майбутнє. Така орієнтація супроводжується, з одного боку, постійним запереченням того, що ще вчора видавалося незмінним підґрунтям сталої життєдіяльності. З іншого боку, ця перспектива передбачає перетворення теперішнього, його перевлаштування. Концептуальні складові свободотворчості – це уявлення про ідеал свободи, усвідомлення власних можливостей впливу на умови досягнення бажаної свободи, засоби реалізації проекту свободи.

Поняття “творчість свободи” потребує свого визначення. Відомий український дослідник проблеми творчості Б.В. Новиков, аналізуючи категоріальний статус цього поняття, з'ясовує його відмінність від суміжних понять “розвиток” та “креативність”, у цілому поділяючи позицію тих, хто розуміє під креативністю переважно психологічний аспект нестандартного мислення й діяльності, він справедливо наголошує, що творчість виступає не лише у значенні індивідуально-психологічної самодіяльності суб'єкта, а й у суспільно узагальненому об'єктивованому вигляді. Такий погляд на сутність творчості надає проблемі свободотворення праксеологічного значення, що дуже важливо в контексті реального діяльного розуміння можливостей людини і людства в цілому впливати на умови свого існування. Творчість, підкреслює Б.В. Новиков, є діяльність створення, освоєння й використання “культурної культури”, процес, “двоєдиними моментами якого є творчість свободи і свобода творчості” [8, с. 25]. Творчість – багатовимірний процес, теоретичну рефлексію якого здійснює спеціальна наука креатологія. У з'ясуванні й розвитку теорії творчості, в тому числі в аспекті свободотворчості, задіяні також філософія, соціологія і логіка творчості, психологія, етика і естетика.

З'ясування сутності свободотворчості потребує визначення людини саме як суб'єкта самодіяльності, що здатний впливати на зовнішні та внутрішні обставини, котрі сприяють або заважають здійсненню людської свободи. Творчість свободи – це привілей людини, що прагне до самореалізації. Саме така людина істотно відрізняється від випадкового індивіда, який формується спонтанно й життя якого значною мірою визначається збігом обставин. На відміну від випадкової людини, особистість у її справжньому значенні – це індивід, який спроможний вирватися із тіней повсякденності.

У філософсько-антропологічній літературі можна зустріти твердження про беззмістовність особистісного начала. Згідно з М. Штирнером, людське “Я” є “творче Ніщо. Ніщо, із якого “Я” роблю все як творець”. Екзистенційно-романтичне уявлення про людину заперечує наявність у неї жодної життєвої програми. “Людина ні до чого не “покликана”, вона не має ніякого “завдання”, ніякого “призначення” [11, с. 104]. Подібне твердження має певну рацію, адже заперечує фаталістичну установку на жорстку детермінацію людської долі, висловлює протест проти редукції людського духу до соціальних або якихось інших засад. Разом із тим, абсолютизуючи незалежність людської духовності, позапричинність особистісної свободи, воно само перетворюється на різновид фаталізму, його перетворену форму. І невипадково переважна більшість теоретиків свободи не погоджувались з трактовкою особистості як безначальної істоти, шукали і знаходили механізм свободотворчої діяльності людини. Чимало авторитетних філософів характеризують особистість як людину, якій притаманна наявність змістовних потреб у самореалізації. Називаючи таку особистість “багатою людиною”,

К. Маркс зазначав: “Багата людина — це водночас людина, яка потребує всієї повноти людських проявів життя, людина, для якої її власна реалізація виступає як внутрішня необхідність, як нужда” [6, с. 125].

Потребу в самореалізації як прояву “внутрішньої необхідності” вільної людини визнає М.О. Бердяєв. Його концепція особистості, викладена в контексті інтерпретації людської свободи, що рішуче спростовує матеріалістичну версію мотивації людської діяльності, концепцію “економічної людини”. Разом із тим М.О. Бердяєв також визнає зумовленість особистісної поведінки в її пошуках свободи. Визначимо при цьому, що він принципово відрізняє особистість від індивіда: “Індивід є категорія натуралістична, біологічна. Особистість є категорія духовна”. Індивід народжується і вмирає, а особистість твориться, підкреслює філософ. Стати особистістю — це “завдання” природного індивіда. Характеризуючи особистість, видатний представник християнського персоналізму й екзистенціалізму широко вживає ціннісні поняття: “особистість є категорія аксіологічна, ціннісна” [2, с. 296]. Творення особистості Богом, згідно з М.О. Бердяєвим, зовсім не означає, що особистість сама по собі не є цінністю, хоча насправді вона може стати такою за умов існування “понадособистих цінністю”. Особистість ніколи не може розглядатись як засіб або знаряддя, вона — вища ієрархічна цінність.

Винятково важливим є зауваження філософа про те, що особистість не існує ізольовано, вона передбачає існування інших особистостей. Якщо немає її відношення до інших особистостей, до особи Бога, до особистості іншої людини, до спільнот особистостей, людина як особистість не існує, про особистість навіть не йдеться, проблема особистості навіть не постає.

Особистість, підкреслює М.О. Бердяєв, є антиномічна суперечність між особистим і соціальним, між кінцевим і нескінченим, між свободою і долею. “Тому особистість не може бути завершеною, вона не дана як об’єкт, вона твориться, вибудовує себе, вона динамічна” [2, с. 82].

Бердяєвська філософія людини і свободи, зокрема, базується на категоричному запереченні свободи волі, яка, згідно з філософом, не стільки визволяє людину, скільки страшить її, що, у свою чергу, спричиняє людське побоювання свободи: “людина вільна, коли їй не потрібно вибирати”.

Моральна свобода людини, за Бердяєвим, визначається не метою її життя, а джерелом, із якого витікає її моральне життя і діяльність. Проте філософія М.О. Бердяєва показова в тому, що вона щільно пов’язує категорію свободи із проблемою особистісного самовизначення, яке здійснюється на морально-ціннісних засадах. А саме такий підхід, на наше переконання, істотно просуває дослідження питання про свободу як спосіб самореалізації особистості.

Німецький філософ М. Лобковець підкреслює: “Жодна людська інстанція не має права заважати людині вірити в те, що відкриває її совість, і діяти згідно із цією вірою; особистісне буття кожної окремої людини і є те, що реалізує для неї це право” [5, с. 55]. У наведених судженнях привертають увагу два істотних моменти. Право особистості визначається вищим правом щодо права держави або будь-якого іншого суспільного інституту. Це право обґрунтовується в духовно-етичний спосіб — гідність людини недоторкана, вона покликана підпорядковуватися лише голосу власної совісті.

Примітно й те, що сучасні автори надають великого значення ціннісним критеріям визначення особистості. “Самоствердження особистості (людини як особистості) є частковий випадок самоутвердження людини” [7, с. 96]. Автори справедливо вважають, що процес самоствердження, як і “самоподолання”, являє собою дію, завдяки якій людина сама себе утверджує і, що головне, це з необхідністю відбувається як внутрішній незворотній процес. Той факт, що при цьому індивід “реалізує” себе в інших людях, не знецінює акту самоствердження, адже така проекція особистості на інших має

проміжний характер й обов'язково спричинить замикання на собі. У цьому “самозамиканні” прихована справа самореалізації людини.

Вільна особистість – це людина, котра насамперед прагне розібратись із собою, з'ясувати власну самість. Її духовний світ є для неї об'єктом ретельного з'ясування. Постійне занурення в себе, робота над собою – обов'язкова умова трансформування індивіда в особистість, у суб'єкта власного життя. Усвідомлення необхідності “самозанурення” також не заперечує свободи людини, навпаки, є її неминучою обставиною. У цьому самопізнанні прихований один з елементів реалізації особистості, її життєвого вчинку. Йдеться про вибір. Адже самопізнання, незважаючи на його, здавалось би, неминучість – добровільний, причому доволі складний процес.

Важливим чинником вільного самоутвердження особистості є і такий морально-психологічний компонент духовного складу людини, як незадоволеність своїм життям, зокрема почуття провини, якість, що притаманна відповідальній, тобто вільній особистості. Слід віддати належне влучному зауваженню М.О. Бердяєва про те, що перейняти на себе відповідальність здатні не лише вільні, а й незадоволені люди: “лише винуваті сини, а не ображені раби свободні” [3, с. 204]. Запити життя, відчуття незадоволеності (провини), усвідомлення власної причетності до подій, що відбуваються, персональної відповідальності породжує в особистості потребу вторгнення у перебіг подій, потребу, яка слугує джерелом активності, вищою формою якої є творчість. Лише особистість здатна не просто на діяльність, а на її творчий прояв, спрямований на той комплекс умов людського буття, які не задовольняють вимогливого суб'єкта життя. Акумуляцією цих умов є стан та якість наявної свободи, дійсні, а не умовні можливості самореалізації особистості. Людина, як особистість, здатна культивувати свободу як вищу цінність. Вона не чекає терпляче вирішення своєї долі, а активно вибудовує її, сама здійснюючи і демонструючи свою свободу.

Внутрішня свобода індивіда – важлива іпостась свободи як духовного феномену. Однак особистість це не лише індивідуальність, але й соціальність, що існує у формі індивідуального буття, суспільність, яка представлена в персоніфікованій формі. Тому її самореалізація, самоздійснення відбувається не тільки у формі самовизначення та самосвідомості. Особистість не може обмежуватися діяльністю, яка спрямована виключно на самого себе, задовольняється усвідомленням “самотворення”. Бути вільним щодо самого себе, відчувати й усвідомлювати себе як володаря самого себе неможливо без виходу особистості “за межі себе”, входження у світ інших.

Самореалізація особистості засобами вільного вибору – процес, який має два виміри: внутрішній і зовнішній. Духовна, освітня, культурна, пізнавальна діяльність, яка спрямована на самого себе, вже передбачає творчість: особистість у буквальному сенсі зобов'язана змінюватися, самовдосконалюватися. Але для того, щоб людина була вільна, і в суспільному сенсі вона має відчувати свою причетність до інших людей, усвідомлювати й поважати їхню свободу. Завдяки цим взаєминам особистість відчуває свою значущість, одним із вимірів якої є зовнішня сторона самореалізації – “творення інших”, участь у розбудові сприятливих умов життєдіяльності усього людського роду. Особистість тим масштабніша, чим глибше вона відкриває для себе щось нове для всіх, краще від інших і повніше, ніж вони, відбиває вселюдські творчі потенції.

Свободотворчість виступає таким чином як своєрідний підсумок “життя свободи”, її розгортання. Це апофеоз людського духу, демонстрація його величі. Вона є важливим компонентом концепції і практики свободи, її буття. Концептуальними складовими свободотворчості виділяють уявлення про ідеал свободи, усвідомлення власних можливостей впливу на умови досягнення бажаної свободи, засоби реалізації “проекту свободи”.

1. Бекхерст Д. Философия деятельности / Бекхерст Д. // Вопросы философии. – 1996. – № 5. – С. 72–79.
2. Бердяев Н. О назначении человека / Н. Бердяев. – М., 1993. – 371 с.
3. Бердяев Н. Философия свободы – смысл творчества / Н. Бердяев. – М., 1990. – 605 с.
4. Камю А. Бунтующий человек / А. Камю. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
5. Лобковец Н. Что такое “личность”? / Н. Лобковец // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 54–65.
6. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М., 1954. – Т. 42. – С. 41–174.
7. Никитин Е. П. Самоутверждение человека / Е. П. Никитин, Н. Е. Харламенкова // Вопросы философии. – 1997. – № 9. – С. 96–117.
8. Новиков Б. В. Творчество и философия / Б. В. Новиков. – К., 1989. – 165 с.
9. Соболь О. Н. Постмодерн і майбутнє філософії / О. Н. Соболь. – К., 1997. – 185 с.
10. Тульчинский Г. Л. Самоубийство : Слово и тело постмодернизма от феноменологии невменяемости к метафизике свободы / Г. Л. Тульчинский // Вопросы философии. – 1998. – № 3. – С. 35–54.
11. Штирнер М. Единственный и его собственность / М. Штирнер. – С. Пб., 1997. – 254 с.
12. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 528 с.

The article is devoted to the displays of numerous and various forms of self-realization of personality. In them creative potencies of man open up, its freedom as endless possibility turns out. Modern ethics researches on noted problematicou are analysed.

Keywords: *freedom, self-realization, creation, self-creation.*

УДК 165.742: 17

ББК 87.7.732.5

Марія Сисак

ЦІННІСНА ОСНОВА СВІТСЬКОГО ГУМАНІЗМУ

У статті аналізується історичний розвиток і становлення світського гуманізму з погляду формування його ціннісних основ. Розкривається складна, суперечлива природа цінностей, їх антиномічність і можливі спотворення. Виокремлено основні критерії формування гуманістичних цінностей у моральній діяльності особистості.

Ключові слова: *гуманізм, світський гуманізм, цінність, любов до життя, милосердя, гідність, свобода.*

Розвиток українського суспільства визначає необхідність дослідження морального змісту цінностей світського гуманізму. У зв'язку із цим актуальність заявленої теми пов'язана з необхідністю більш глибокого розуміння аксіологічних підстав світського гуманізму, самого його існування в моральній культурі особистості, оскільки постмодерністська і релігійно-консервативна критика намагається довести ідею краху гуманізму, зникнення його з громадського та духовного життя.

Дегуманізація суспільного життя, поява нових, цього разу не локально вибіркових, а глобальних загроз, що ставлять під сумнів саме існування людської цивілізації, спричинили істотні зміни суспільної свідомості, які, зокрема, проявилися в роздумах щодо можливостей раціонально визначати подальшу долю людства.

Ще одним важливим чинником актуальності дослідження є та обставина, що сфера духовних потреб переживає трансформацію, а тому моральна культура людей сприяє збереженню гуманістичних цінностей життя, таких як уважне ставлення до почуття власної гідності особистості.

Проблема морального змісту гуманістичних цінностей та основних положень світського гуманізму має давню традицію вивчення. Вони були предметом рефлексій у працях як істориків філософії, етики, так і представників широкого кола інших соціогуманітарних наук – етиків, правознавців, культурологів, які аналізували гуманізм як специфічне явище духовного і суспільного життя в його цілісності або ж конкретних проявах.